

1. Островий В. М. Громадсько-політична та просвітницька діяльність В. О. Гериновича в складі Християнсько-суспільної партії 1911-1914 рр. на Галичині / В. М. Островий // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів, присвяченої 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету. – Вип. 7. У 5-ти томах. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2008. – Т.1. – С. 63-65.

УДК: 37.014:94(477.83/86)(045)

В.М. Островий

Громадсько-політична та просвітницька діяльність В.О. Гериновича в складі Християнсько-суспільної партії 1911-1914 рр. на Галичині.

Анотація. В статті розповідається про активну громадсько-політичну та просвітницьку діяльність В.О. Гериновича в складі Християнсько-суспільної партії на західно-українських землях у зазначений період. Характеризується боротьба ХСП за права і свободи етнічних українців на Галичині та Закарпатті.

Ключові слова: В.О. Геринович, Християнсько-суспільний союз, Католицький русько-народний союз, громадсько-політична діяльність, „Руслан”, освіта, Галичина, католицизм, українці-русини, Західна Україна.

За останній час, з розвитком громадянського суспільства, в Україні зросла цікавість до вітчизняної політичної історії. Актуальним з історичної точки зору є формування та діяльність української партійної системи, яка утворилась на західноукраїнських землях у дореволюційний період. На цю тему з'явилося безліч наукових публікацій. Великий інтерес викликають також провідники партійно-політичних ідей – постаті, що стали генераторами української політичної думки цього часу. В.О. Геринович, як український географ, історик, педагог, вихідець з Галичини не стояв осторонь від громадсько-політичного життя рідного краю. Життєдіяльності В.О. Гериновича присвячено багато публікацій та наукових розвідок. Однак, його участь в лавах Християнсько-Суспільного союзу (далі - ХСС) Галичини, залишається маловідомою. Як зазначає Н. Винник у своїй статті „Українські політичні партії Галичини наприкінці XIX – на початку XX століття в

сучасній українській історіографії” [1, с.201], за останні роки помітно посилилась увага дослідників до історичного розвитку політичних структур, що репрезентували консервативну течію в політичному спектрі національного життя українців Галичини. Тому метою цієї статті є дослідження участі В.О. Гериновича у громадсько-політичному житті Галичини в складі ХСС напередодні першої світової війни.

Політичні погляди В.О. Гериновича – формувалися під впливом ідей української суспільно-політичної думки в контексті вітчизняного національно-визвольного руху початку ХХ ст.

Під час навчання у Львівському університеті (1903-1908 рр.) В.О. Геринович приймав активну участь у страйковому студентському русі в боротьбі за Львівський вільний університет та переправляв до Росії у 1904-1906 рр. нелегальну революційну літературу [2, с.161-162].

Займаючись викладацькою діяльністю, у 1906 р. В.О. Геринович активно співпрацює з видавництвом „Руского товариства педагогічного”, друкує свої статті з географії та астрономії у науково-популярному журналі „Дзвінок” (ілюстрованому письмі для науки і забави руским діточкам і молодіжи) [3, с.10-12]. В цьому часописі друкували свої статті відомі діячі української науки і культури І. Франко, І. Крип’якевич, В. Щурат, А. Чайківський, Б. Лепкий, О. Барвінський, Я. Окуневський, Є. Олесницький, І. Брилінський, Л. Мартович, та ін. Безумовно, світогляд і активна громадська позиція В.О. Гериновича формувалися і під впливом своїх університетських педагогів М.С. Грушевського та С.Л. Рудницького.

Після закінчення університету 1907-1908 рр., працюючи на посаді викладача Самбірської вчительської семінарії (1911-1914 рр.), В.О. Геринович стає в обороні української національної справи як на Галичині так і на решті етнічної території України. У цьому відношенні необхідно відмітити складання В.О. Гериновичем у 1910 р. „Географічної карти земель де живуть українці” для монографії С.Л. Рудницького „Коротка географія України” [4, с.154], яку схвалив сам М.С. Грушевський. За словами В.О.

Гериновича: „...не знали ми землі своєї, не знали її величі, природи, багатства та краси”, „Ми не маленькі, нікчемні замкнені десь у куточку. Ми народ великий, замешкалий на широкій красній землі, для якої в будуччині отвираєся велика роль. Простір України більший від иньшої якої небудь європейської держави і доходить до 850.000 квадратних кілометрів. Ні оден з європейських народів не займає стільки гарного простору як народ український...” [5, с.2-3].

Будучи глибоко віруючою людиною, греко-католиком, щоб бути більш корисним українській спільноті, 1911 року В.О. Геринович стає членом поміркованої консервативної галицької християнсько-суспільної партії (Християнсько-Суспільний Союз), яка була заснована 29 червня цього ж року у м. Львові за ініціативи давнього однодумця О. Барвінського.

Необхідно зауважити, що попередником ХСС виступав католицький русько-народний союз (КРНС), створений 1896 р. відомим українським політичними діячами на чолі з О. Барвінським – педагогом, істориком, дійсним членом Наукового товариства Шевченка [6, с.46], за підтримки греко-католицької ієрархії та митрополита С. Сембратовича. КРНС мав представництво у Галицькому крайовому сеймі. Союз стояв на позиціях легітимної опозиції до австрійської адміністрації і повної вірнопідданості цісарському престолу та австрійській монархії. Він визнавав за українцями право на створення в рамках австрійської імперії національного коронного краю, але також і право в майбутньому на побудову соборної незалежної Української держави. Цей орган виступав за рівноправність української мови в крайовій адміністрації, судівництві, шкільництві, вимагав відкриття нових українських початкових, середніх шкіл, гімназій. КРНС гостро критикував москвофілів, звинувачуючи їх у антинаціональній і антидержавній діяльності. Але, не отримавши жодного мандату на виборах 1907 року до австрійського парламенту, КРНС був реорганізований 1911 року у ХСС. За статутом ХСС ставив собі за мету вводити практичні постулати християнства в суспільне життя на користь людини і народу. Формами діяльності ХСС

були різноманітні збори, петиції, звернення, участь у виборах, підтримка християнської преси. До ХСС могли належати тільки повнолітні чоловіки католицького віросповідання. Управа ХСС була зосереджена в руках обраної старшини з 9 чоловік. Першим головою партії був О. Барвінський. В межах ХСС діяли секції, що були створені за професійними, становими та іншими інтересами. До складу партії входили селяни, робітники, але більшість становила західноукраїнська інтелігенція (вчителі, священники). ХСС мав свої осередки в ряді міст Галичини. ХСС був малочисельною організацією і значної ролі в політичному житті Галичини не відігравав. За релігійний характер, консерватизм і стосунки з польськими політичними колами ХСС часто критикували інші українські партії, особливо радикального спрямування. Партія виступала за проведення змін у політичному, суспільному, культурному і економічному житті шляхом реформ, закликала українські політичні об'єднання підтримувати австрійську монархію як гаранта всебічного національного розвитку українців [7, с.544].

Серед відомих діячів, що входили до ХСС можна виділити Д. Лопатинського, Ю. Дзеровича, Я. Гординського, О. Маковея, Р. Ковальова та інших.

ХСС мав власний офіційний друкований часопис консервативно-народовецького спрямування, щоденну суспільно-політичну газету „Руслан”, яка є цінним джерелом дослідження діяльності партії.

На установчих зборах ХСС, що відбулися в залі львівського Політехнічного товариства з нагоди започаткування союзу 29 червня 1911 р., секретарював професор вчительської семінарії із Самбора В.О. Геринович [8, с.2]. На зборах віталось утворення ХСС, обговорювалось важке становище українського населення в усіх галузях суспільного розвитку краю та, особливо, в освіті. Крім політичних діячів та духовенства на засіданні було присутнє українське вчительство. Учасники засвідчили свою рішучість у боротьбі за українську справу в Галичині. В.О. Геринович виступив з критикою діяльності національно-демократичних предствників в парламенті,

які не дбали про проблеми українського народу, а тільки думали про збагачення. Після цієї промови Володимир Олександрович висловив позитивне враження про діяльність видатних суспільних діячів союзу та, звертаючись до учасників установчих зборів, закликав: „Кличем нашим най буде праця. Она здобуде нам належне становище в народі, а він пізнавши, хто йому бажає добра, злучить ся з нами!” [9, с.2-3].

Довірочні збори ХСС, які відбулися 27 грудня 1911 р., урочисто відкрив радник Двора, Старшина О. Барвінський. Першим обговорювалось питання, пов'язане з нападками радикальних та соціалістичних партій, що активно критикували ХСС за „нібито зраду інтересів руского народу Галичини у змові з поляками”. Необхідно зазначити, що ці, та подібні закиди особливо часто друкувалися на сторінках Львівського національно-демократичного часопису „Діло”. Визнавши недоречним витратити час на вислуховування подібних заяв, на зборах були прочитані доповіді Др. Я. Гординського з приводу викладання на українській та польській мовах в учительських семінаріях, управляючого школою М. Галаня, щодо права використання у навчанні руської мови, та ін.. Зборами підтримано прагнення учительських організацій краю, щоб праця вчителя оцінювалася не нижче муніципальних урядників четвертого рангу, аналізувалося становище народних шкіл в малих містечках Галичини. О. Барвінський висловився за право вчитися українським громадам не на польській, а на рідній мові. Після тривалої дискусії збори ухвалили рішення про домагання перед владою ведення українського діловодства українською викладною мовою в навчальних закладах та забезпечення інтересів національних шкільних Рад, які очолювались чомусь не українцями [10, с.1-2].

Виступив з промовою і професор, Др. В.О. Гериневич, а саме з вимогами ХСС до поляків та уряду задовільнити положення, викладені у рефераті п. Др. О. Маковея „Про політичне положенє...” від 26 грудня 1911 р. 22 положення реферату зачіпали ряд важливих питань для українсько-

руського населення Галичини, які умовно можна поділити на три частини: 1. політичну; 2. релігійну; 3. культурно-освітню.

1. ХСС солідаризується з іншими партіями, щодо сеймової реформи та прагне виділення кількості мандатів для українців, яка відповідає їх реальній чисельності у краї. ХСС вимагає забезпечити відповідну кількість місць у краєвій відділі сеймових комісій українцями-русинами та отримати русинам місце урядового заступника – краєвого маршалка, створити окрему національну руську курию в сеймі зі всіма ознаками, що прийняті в системі національних курій. Створити умови рівноправності руського населення краю, захист його основними державними законами в усіх сферах суспільного і культурного життя. Вимагали від польської спільноти, щоби вона не об'єднувалася і не підтримувала партій, які заперечують самостійність українсько-руського народу та ведуть в цьому напрямку підривну роботу.

2. Рішуче виступили проти пропаганди православ'я („...розмальовує ся чорними красками нашу руско-католицьку Церкву і віру і проти неї виставляє ся нібито правдиву тверду руску віру і православну церкву в злуці з нею в порівнянню з підяремною Русію (Галичиною) ставить ся велику і сильну державну Русь (Росію) із стомліїоновим народом, которого ми малиб бути пришивкою, зречи ся не тільки своєї руско-католицької віри і Церкви, але також своєї рідної мови для иншої образованої”) [11, с.1] та москвофільства, що популяризує „руско-народна” партія.

3. Вимагали створити у найближчому часі окремий українсько-руський університет у Львові та іменувати доцентів географії, цивільного і процесуального права – професорами. Змінити закон про краєву шкільну Раду, який не відповідає інтересам численій культурній силі руського народу. Поділити шкільну Раду на дві секції: руську та польську. Для задоволення освітніх потреб відкрити українсько-руські гімназії в Самборі і Бродах. Перетворити утраквістичні класи в Бережанах і Стрию на самостійні руські гімназії, філії академічної гімназії у Львові на самостійну гімназію.

Одержавити руську гімназію в Рогатині та забезпечити школи викладачами-українцями. Збільшити кількість українських краєвих і окружних шкільних інспекторів. Забезпечити право на створення семінарій в Галичині з викладовою українською мовою. Поки закон не буде прийнятий, добиватися через сеймових представників впровадження української мови у викладанні на східній Галичині, де українське населення переважає польське, якщо 40 батьків заявить про це бажання. Збори закликають депутатів українців боротися за підвищення заробітної плати освітянам українцям.

Одночасно, В.О. Геринович ставить питання, щоб цей реферат „як політичне credo Християнсько-Суспільного Союзу – видати окремою брошурою для громадного поширення між народом, а також висловити Старшині Союзу подяку за резолюції, які є найліпшим поличником для наших ворогів, особливе клеветників” [12, с.2-3].

Займаючись громадсько-політичною діяльністю В.О. Геринович не полишав і просвітницької, використовував сторінки „Руслана” в боротьбі за зростання свідомості українців-русинів. Володимир Олександрович публікує ряд статей науково-пізнавального характеру. Змальовуючи живописну красу української природи, її географією, багатства, історичне минуле, вчений з перших рядків захоплює пересічного читача. Його публікації: З „Будапешту до Відня” [13, с.1-2], „Нариси до землеписи угорської України” [14, с.4], „Проект відводнення наддністрянської низини” [15, с.4], ”Природописні відносини наддністрянського низу” [16, с.4] та ін., не тільки знайомлять читача з навколишнім світом багатой української природи, але й формують любов до рідного краю. В.О. Геринович прагне окреслити не лише етнографічні межі угорської України, а й показати важке безправне становище Гуцулів, Бойків, Лемків – українців, беззахисних перед загрозою суцільної мадяризації. В.О. Геринович зазначає, що не мали угорські українці ніякого впливу на хід державних справ у своєму краю [17, с.4]. Атмосфера лихварства, безземелля та жорстока експлуатація вела до зубожіння українського корінного населення. Щоб якось прожити, українці змушені йти

на заробітки в глиб Угорщини. Нелегке життя, за словами В.О. Геріновича, чекало українців в містах Угорщини. „Тут в Будапешті – говорив мені Мадяр, професор гімназії – пізнав я ваших Русинів. Се все бездомні і безземельні пролетарі, засуджені на голодну смерть...” [18, с.4], „...животіє майже півміліонова маса українського народу, засуджена угорскою, шовіністичною політикою на знищенє”. Українська мова швидко зникає з вжитку. Навіть українські священики, за словами автора, почувають себе мадярами, а деякі ледь говорять українською [19, с.4]. „Змадяршити усе, що не є мадярське, отсе оклик правління” [20, с.4]. Влада почала зі школи за допомогою вчителів відданих цій політиці, говорить В.О. Герінович, а національну школу замінено на мадярську. В.О. Герінович стверджує, що яка буде школа, така буде і суспільність [21, с.4]. Крім того, угорська влада займалася конфіскацією українських часописей, які надходили з Галичини [22, с.4].

Не полишає надії В.О. Герінович щодо вирішення важкого культурного та соціально-економічного становища підкарпатських русинів: „Чикаймо найменше на виборчу реформу, котра зломить угорську верховладу. Тоді то славянські народи Залитавії віддохнуть свободнійше, дотепер поневолені народи зачнуть жити своїм житем, а будити національні почування буде заслугою перед новим правительством. Бути може, що в тій хвилі, як Немезіда ролі проміняє, стануть наші нинішні інтелігенти мадярони піонірами народної просьвіти, стануть вносити українство в прикарпатську область Угорщини...

Стануть головами читалень, кас та інших пожиточних інститутцій. Учителство стане учити рідної історії а тоді розкриють ся змаганя, що ввели наш нарід в таке тяжке суспільне та національне поневоленє. Бути може...” [23, с.4]. В.О. Герінович все ж розраховував на можливість та дієвість реформ у політичній системі тогочасної Австро-Угорщини.

Переймається В.О. Герінович і народно-господарськими проблемами. Зокрема, у своїй статті „Проект відводнення наддністрянської низини” [24, с.4], автор пропонує способи вгамування дністрових виливів на землі

українських хліборобів. Продовжує Володимир Олександрович популяризувати і церковні свята української нації, зокрема у статтях „Велика Пятниця у нашого народу”, „Велика Субота у нашого народу” [25, с.1].

Напередодні першої світової війни, важливе місце у своїй просвітницькій роботі В.О. Геринович відводить культуротворчим та національним відносинам не тільки на території етнічної України але і на Балканах і відображає це у наступних публікаціях: „Природописні відносини наддністрянського низу” [26, с.4], „Етнічний хаос на Балкані” [27, с.3-4].

З огляду на вище зазначене, необхідно констатувати, що В.О. Геринович будучи членом ХСС не полишав педагогічної роботи, займався активною громадсько-політичною, просвітницькою та науковою діяльністю.

В.О. Геринович залишався членом ХСС до мобілізації у австро-угорське військо на початку першої світової війни 1914 р [28, с.1].

З початком війни ХСС відійшов від активної діяльності, а відновив її лише у період існування ЗУНР. В середині 20-х рр., саморозпустився [29, с.544-545]. Безумовно, свою позитивну роль у боротьбі за українську свідомість, освіту та державність на західноукраїнських землях Християнсько-Суспільний Союз все ж таки відіграв.

Примітки:

1. Винник Н. Українські політичні партії Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття в сучасній українській історіографії // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. Ред. Проф. І.С.Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2007. – Вип. 1.
2. Островий В.М. В.О.Геринович: хроніка життя та діяльності (1883-1949 рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам’янець-Подільський: ОІУМ, 2005. – Т.5: Матеріали круглого столу. „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у ХVІІІ-на початку ХХІ ст.”.

3. В.О. Геринович. Теория Канта-Ляплясса // Дзвінок. – Львів, 1906. – XVII річник. – з друкарні НТШ під зарядом Кароля Беднарського.
4. Рудницький С. Коротка географія України. – (Популярна б-ка “Лан” №5-7). – Київ-Львів, 1910.
5. Ожидана книжка // Діло. – Львів, 1910. – Ч.281. – п’ятниця. – 16 грудня.
6. Довідник з історії України. Т.1(А-Й). / За ред. І.З.Підкови, Р.М.Шуста – К.: Генеза, 1993.
7. Довідник з історії України. Т.3(Р-Я). / За ред. І.З.Підкови, Р.М.Шуста – К.: Генеза, 1999.
8. Звіт з установних зборів „Руского Християнсько-суспільного Союзу” у Львові дня 29. червня 1911 року // Руслан. – Львів, 1911. – Ч.162. – 25 липня.
9. Там само. – Ч.181. – 16 серпня.
10. Довірочні збори членів „Християнсько-суспільного Союзу” у Львові // Руслан. – Львів, 1911. – Ч.287. – 28 грудня.
11. Яку ціль і які задачі має „Християнсько-суспільний Союз”? // Руслан. – Львів, 1911. – Ч.217. – 1 жовтня.
12. Довірочні збори членів „Християнсько-суспільного Союзу” у Львові // Руслан. – Львів, 1911. – Ч.287. – 28 грудня.
13. Геринович В.О. З Будапешту до Відня // Руслан. – Львів, 1911. – Ч.192. – 31 серпня.
14. Геринович В.О. Нариси до землеписи угорської України // Руслан. – Львів, - 1912. – Ч.34. – 14 лютого.
15. Геринович В.О. Проект відводнення наддністрянської низини // Руслан. – Львів, - 1912. – Ч.136. – 6 червця.
16. Геринович В.О. Природописні відносини наддністрянського низу // Руслан. – Львів, - 1911. – Ч.206. – 16 вересня.
17. Геринович В.О. Нариси до землеписи угорської України // Руслан. – Львів, - 1912. – Ч.52. – 7 марця.
18. Там само. – Ч.54. – 9 марця.

19. Там само. – Ч.56. – 12 марця.
20. Там само. – Ч.54. – 9 марця.
21. Там само. – Ч.57. – 13 марця.
22. Там само. – Ч.58. – 14 марця.
23. Там само.
24. Геринович В.О. Проєкт відводнення наддністрянської низини // Руслан. – Львів, - 1912. – Ч.138. – 21 червця.
25. Геринович В.О. Велика Пятниця у нашого народа, Велика субота у нашого народа // Руслан. – Львів, - 1913. – Ч.93. – 27 цвітня.
26. Геринович В.О. Природописні відносини наддністрянського низу // Руслан. – Львів, - 1911. – Ч.207. – 17 вересня.
27. Геринович В.О. Етнічний хаос на Балкані // Руслан. – Львів, - 1913. – Ч.190. – 28 серпня.
28. Загальні збори Христ.-сусп. Союзу у Львові // Руслан. – Львів, - 1914. – Ч.29. – 8 лютого.
29. Довідник з історії України. Т.3(Р-Я). / За ред. І.З.Підкови, Р.М.Шуста – К.: Генеза, 1999.

Summary

The article tells about the active social-political and enlightening activity of V.O. Gerynovych, as a member of Christian-Social Party on the Western-Ukrainian territory during the mentioned period. The struggle of Christian-Social Party for rights and freedoms of ethnic Ukrainians in Galychyna and Trans-Carpathians is characterized.

Key words: V.O.Gerynovych, Christian-Social Union, Catholic Russian-Folk Union, social-political activity, „The Ruslan”, education, Galychyna, catholicism, Ukrainans-Russians, Western Ukraine.

